

Quan Eva es va menjar sola la poma va trobar el paradís

En l'imaginari col·lectiu hi regna una imatge de llibertat sobre les dècades de 1960 i 1970 que en alguns aspectes mitifica els canvis i transformacions que es van viure en aquest període. I no es tracta de posar en qüestió el canvi de mentalitat i de valors que s'incentiven, però cal ser justos, per la qual cosa si bé hem de reconèixer els avenços socials que es van produir, també hem de ser conscients dels seus límits. Com passa amb la feminitat. Eclosiona el feminisme i amb ell i la generalització dels mètodes anticonceptius, la dona s'allibera de la vessant merament reproductiva de la seva sexualitat. Però malgrat aquest pas transcendental, encara queda un llarg camí per assolir la plena emancipació social.

Aquest article pretén donar algunes claus sobre quin paper han tingut i poden tenir les dones en l'anomenada revolució sexual, presentant una visió particular d'aquest procés i de l'impacte en la seva pròpia sexualitat. I com a tota reflexió, el que procurem és obrir el debat.

Per poder desenvolupar les idees partim de dues preguntes inicials: les dones hem viscut una veritable revolució sexual? I quins reptes envers la nostra sexualitat encara tenim pendants? Però per reflexionar sobre aquest dos aspectes, és important que primer situem què entenem per sexualitat.

Esbós sobre la sexualitat al llarg de la història

Els discursos predominants al voltant de la sexualitat han anat canviant des de la Grècia clàssica i, de fet, des de molt abans que els suposats pares de la democràcia fixessin una forma de veure el món i les relacions que s'hi estableixen. Llavors, la sexualitat ja formava part dels discursos que bastien la manera d'entendre la societat, perquè la construcció de les identitats de gènere i l'assignació de sexes —i els rols que hi van associats— no deixen de ser productes socials. I això passa des que les societats s'identifiquen com a tals. Aristòtil, Copèrnic, Galileu, Descartes i Freud viuen moments històrics diferents i generen idees diferents, però tots ells creen i/o legitimen un ordre simbòlic concret: el patriarcal.

Des de l'antropologia es pot descriure la sexualitat com aquells elements que determinen el funcio-



Montserrat Pineda
 Experta en gènere i salut
montse@creacionpositiva.net



La forma biològica d'entendre la sexualitat perpetua el mandat clau de la categoria de dona: per sobre de tot, ser mare.

Les dones són dones en la mesura que són reproductores

nament de les categories d'home i dona i, per tant, es tracta de la forma de control social més rellevant que normativitza el funcionament de la societat. En aquest marc, el patriarcat assigna diferents rols de forma binària i antagònica. Ens ofereix el miratge de les categories home i dona i ens convida a associar la sexualitat dels homes als patrons de la masculinitat i la de les dones als de la feminitat. Així, en tot aquest joc de miralls, s'estableixen valors, mandats i rols associats a aquestes categories.

Podríem dir que la sexualitat és un espai de construcció d'homes i dones que compleixen un rol: reproduir el sistema patriarcal. La reproducció social de les normes, dels models i dels rols és clau per entendre com d'important és la reproducció biològica. I, és clar, no ens referim a la reproducció com a espècie. Un exemple molt clar és la utilització del mite de l'instint maternal, el qual posiciona les dones en un espai supeditat a la natura i, per tant, superior a ella mateixa com a dona. Relegant la seva autonomia a la natura, es posiciona socialment a la de forma simbòlica com a ésser dèbil. Les societats atribueixen a la sexualitat el caràcter heteropatriarcal, amb una forta càrrega de reproducció del sistema de poder i, per tant, de les desigualtats. Així doncs, la sexualitat, amb la seva esfera de la reproducció, estableix els rols associ-

ats a aquesta. Les dones ens convertim en receptores passives per naturalesa i redueix la nostra capacitat de ser éssers socials.

Aquesta manera biològica d'entendre la sexualitat perpetua el mandat clau per entendre la categoria de dona: per sobre de tot, ser mare. La reproducció en la sexualitat crea elements i discursos homogeneïtzadors. Les dones són dones en la mesura que són reproductores, i la hipotètica diversitat d'identitats femenines està sotmesa al mandat reproductiu. Si fem cas a Simone de Beauvoir, les dones ens fem dones; però si li donem un toc d'humor, les dones ens fem mares o possibles mares. Un humor que es converteix en una tragèdia per a les dones i la imposició de la maternitat obligatòria. En aquest context de naturalització és on podem parlar que es segresta la diversitat de les dones.

El totalitarisme dels discursos de les polítiques sexuals ens assigna un paper opressor cap als nostres cossos, cap a la nostra diversitat i redueix la nostra expressió del desig, convertint-nos en cada moment en allò que necessita el sistema. La sexualitat és l'element clau per entendre les relacions de desigualtat d'aquesta societat liberal basada en la família tradicional, en les relacions de poder i en la desaparició sistemàtica de la diversitat. Aquestes són les bases que la societat occidental ha tingut als

darrer 2.500 anys: la família tradicional com a pilar del patriarcat assigna i estableix la funcionalitat —o disfuncionalitat— dels rols de feminitat i masculinitat, dóna permís als homes per expressar la seva identitat sexual, convertint el seu comportament en norma i censurant i deslegitimant les identitats femenines i els seus comportaments, entenent-los com a diferents i fins i tot com a malalts. Les sexualitats, per tenir sentit en el món patriarcal, es converteixen en la sexualitat. Les dones, per tenir sentit i lloc en el món patriarcal, es converteixen en la dona. La diversitat es converteix en perillosa i es legitimen les polítiques repressives contra aquesta.

Cal assenyalar el paper rellevant que juguen les diverses religions en el control de les sexualitats i, per tant, de la vida de les persones. Aquest fet és transcendental per entendre com s'han anat construint les polítiques sexuals a les diferents cultures i societats. Les estructures jeràrquiques de les religions controlen els cossos de les persones com a forma simbòlica del control de les seves ànimes, perquè el que pretenen en realitat és controlar la vida de les persones assignant-les-hi un lloc en el seu ordre simbòlic. Així, la jerarquia catòlica a l'Edat Mitjana sacrifica les dones com a persones, convertint-les en la personificació del mal i atribueix a la sexualitat de les dones la



representació d'allò pecaminós. Tot sistema totalitari necessita un altre que el justifiqui i que impliqui la intervenció violenta per poder-lo controlar i transformar en un ésser dominat. I aquí, la jerarquia catòlica té el seu propi dimoni: el cos de la dona.

Per últim, cal assenyalar la biomedicina com la religió moderna que, emparant-se en l'omnipresent ciència, manté els postulats patriarcals de sempre: control i dominació. Des d'aquesta perspectiva, s'intenta per tots els mitjans legitimar la supremacia dels homes vers les dones, i d'allò social per sobre de la natura. La biomedicina estableix argument de sexualització dels cossos i utilitza l'hormonització dels processos per justificar pràctiques nocives. De la mateixa manera, la biopsiquiatria clàssica també construeix sexualitats patològiques que el que fan és situar els marges entre allò normal i allò anormal que permet el patriarcat, com passa, entre d'altres, amb la patologització de determinades identitats sexuals i disfuncions sexuals.

A les dones majoritàriament se'ns assignen els valors —mandats, rols...— associats a la feminitat clàssica. O sigui, ens converteixen en elements de reproducció del sistema patriarcal i biològic. Ser objecte de l'altre, ser passiva, ser i no tenir. En definitiva, estar a expenses de la fusió sexual i emocional de l'altre.

Però, com dèiem, entenem la sexualitat com una construcció sociocultural subjecta al moment socioeconòmic, ideològic i polític. Quan canvia el moment, canvia —o pot canviar— el què entenem per sexualitat. I és en aquest context on podem preguntar-nos si les dones hem realitzat la nostra revolució sexual.

Revolució o adaptació?

El canvi de paradigma que el món va experimentar la segona meitat del segle XX i de forma més concreta al llarg de les dècades de 1960 i 1970, va suposar un canvi de paradigma en la forma com les dones viuen la sexualitat. Però hi va haver una revolució sexual o estem davant d'una adaptació de les dones al nou moment històric? L'anomenada revolució sexual ha emancipat a les dones o les ha fet més accessibles a les noves expressions de la sexualitat dels homes? Podem parlar actualment d'un paper diferent de la feminitat en la sexualitat? Qui determina que les dones de la dècada de 1960 fossin menys lliures que les dones del 2011? Van ser els mètodes anticonceptius els que van donar pas a l'anomenada revolució sexual? Quin paper juga la violència masclista en la creació del concepte de revolució sexual? Quin paper juguen els

moviments feministes en l'anomenada revolució sexual?

Hi ha moltes teories sobre la transformació del paper de les dones en la societat, en què certament ens trobem més autònomes i lliures. Molts assenyalen l'accés de forma massiva als mètodes anticonceptius que permeten controlar la reproducció biològica com el moment clau —tot i que les dones ja portàvem molts segles controlant la reproducció amb mètodes menys eficaços, accessibles i plaents, alguns dels quals posaven en joc la seva pròpia vida. Les raons són simples, malgrat la repercussió estructural que suposen: les dones podien controlar més la possibilitat de quedar-se embarassades, el nombre de descendència i els temps entre embarassos. Per tant, l'úter sempre actiu per reproduir-se passar a ser un úter actiu per reproduir-se quan la dona vulgui. I això té una repercussió directa en la imatge d'eternes mares i cuidadores que tenim les dones. Així, amb la introducció dels anticonceptius moderns i el control de la reproducció biològica que se'n deriva, les dones —sobretot les blanques de classe social mitjana— poden accedir a part dels privilegis fins el moment exclusius dels homes —treballs remunerats de caràcter massiu, paper menys dependent i de menys càrrega de l'espai domèstic i de la família tradicional...

» A la dècada de 1980, la sexualitat passa a mirar-se des del prisma dels drets, un punt d'inflexió tant transcendental per la vida de les dones com l'aparició de la píndola



Però les dones de les dècades 1960 i 1970 no només reflexionen sobre què els hi aporten els anticonceptius, sinó que també atenen el paper subordinat que estan jugant respecte de la sexualitat. I aquest canvi no es pot entendre sense els moviments feministes¹. El context social de l'època permet reflexionar sobre l'existència de desigualtats i formes de discriminació que determinen estructuralment la vida de les dones, i per tant la seva sexualitat; sobre la violència masclista —amb un caràcter estructural i amb múltiples expressions que a vegades la fan invisible; sobre la reivindicació del cos de la dona com un subjecte i no com un objecte, generant arguments polítics sobre el dret a decidir sobre el propi cos; sobre la possibilitat de tenir relacions sexuals amb l'únic objectiu del plaer; o sobre l'heteronormativitat com estructura opressiva de la sexualitat i l'expressió

¹ En el mateix sentit, tots els canvis no hagueren estat possibles si les dones no haguessin estat preparades per poder fer aquest canvi, i això no hagués estat així si anteriorment moltes dones no haguessin construït les bases de les transformacions. Un fet moltes vegades invisible fins i tot avui en dia. Així, recuperen la memòria de la Segona República i de les dones catalanes que van contribuir a desenvolupar la llei del divorci i pàtria potestat o la llei de l'avortament i d'altres polítiques associades al control del cos que donaven més llibertat a les dones, permetent-les establir unes relacions més igualitàries.

de l'homosexualitat femenina com una opció. S'obren debats que abans no podien donar-se producte, entre d'altres, per la repressió del Franquisme envers la llibertat i l'autonomia de les dones. Arguments que són dels més revolucionaris que han existit des que Eva va decidir menjar-se sola la poma i anar-se'n al seu propi paradís.

En aquest context, una de les aportacions més amagades és el que aporta el moviment de lesbianes, quan assenten que de la mateixa manera que allò personal és polític, l'opció sexual també ho és. Sigui quina sigui l'opció. Aquest fet és transcendental fins i tot avui, ja que no es va aconseguir trencar amb la idea que l'homosexualitat o la bisexualitat eren construïdes com ho és l'heterosexualitat. Per tant, el concepte de divers no ha de ser associat a l'homosexualitat, sinó a la sexualitat en general.

Un fet destacat és com a la dècada de 1980, amb tota una sèrie de conferències internacionals, la sexualitat passa a mirar-se des del prisma dels drets, un punt d'inflexió tan transcendental per la vida de les dones com l'aparició de la píndola. Aquest canvi és fruit d'un intens treball de diferents moviments que vehiculen la democràcia, el desenvolupament, la igualtat i la sexualitat als drets humans.

Aquest fet també aporta elements per entendre com s'han anant transfor-

Els reptes de futur es poden resumir amb una frase: << cal tornar a fer de la sexualitat —i més concretament, de les sexualitats— un fet polític

mant les nostres relacions i el paper de les dones en la sexualitat. Possiblement això sí sigui una veritable revolució. Perquè les dones inicien un camí de conscienciació dels mecanismes opressors de les seves vides i comencen a generar discursos que posen en qüestió la naturalitat d'alguns fenòmens, entre ells, el propi concepte de revolució sexual.

Teòricament, el que s'amplia és la capacitat de les dones a escollir en relació a la sexualitat. Però després de compartir les meves reflexions en aquest article, no estic segura d'aquest fet, perquè el marge d'escollir de les dones està molt vinculat al marge invisible que deixa el patriarcat. En altres paraules, podem escollir entre allò que el patriarcat diu que és elegible i no entre tot allò que realment podem escollir.

Un dels fets més perversos és la capacitat que ha tingut el patriarcat de crear l'artifici que les sexualitats es restringeixen al sexe i a les pràctiques sexuals. Amb aquest concepte s'ha construït la idea del què fem és el què som. I de fet, si ens plantejàssim que en realitat som el que fem, segurament podríem ser més lliures o com a mínim més coherents. I la coherència és una forma d'indignació i per tant de transformació política.

Les relacions entre les persones han d'estar subjectes a qui som, a què fem, a com ho fem i a com ens interrelacio-

nem amb les altres persones. Repensar com s'ha construït la sexualitat a la nostra societat ens fa repensar quin és el paper que se'ns assigna a les dones i als homes en aquesta societat. I reconèixer que aquest rol no és casual sinó intencionat. L'anomenada revolució sexual és l'inici de la transformació, però sense cap mena de dubte és una mil·lèsima part dels condicionants que faran que les dones siguem lliures i respectades en la nostres vides per poder gaudir d'aquesta amb plaer.

Reptes de futur: transgredir els límits del patriarcat

Segurament, els reptes de futur es poden resumir amb una frase: cal tornar a fer de la sexualitat —i més concretament de les sexualitats— un fet polític. A les dècades de 1960 i 1970, per motius diferents, es tenia molt clar com calia polititzar determinats fets, entre els quals, un dels més importants eren les sexualitats, enteses com un element clau de la socialització genèrica de les dones i els homes. I encara ho segueix sent, amb l'agreujant que ara és menys invisible.

El patriarcat —com el neoliberalisme— s'ha transformat en uns microdiscursos invisibles de dominació, a través del qual controla i mercantilitza

la nostra concepció de les relacions afectives i sexuals alhora que estableix pràctiques violentes envers les dones més difícils de detectar. Per tant, el repte és desemmascarar les formes que té el patriarcat —conjuntament amb el neoliberalisme— de dominar les nostres vides. Per això cal repensar sense essencialismes les formes que té de construir categories tancades —home/dona, homosexual/bisexual, sexe/gènere, natural/cultural...— donant-li una visió menys dogmàtica.

Així mateix, un altre dels reptes pendents —i urgents— que tenim és la necessitat de desmantellar el poder de la ciència biomèdica i denunciar els abusos que realitza en la vida de les persones amb l'únic objectiu de garantir el control social: el cos com a element que es manté com a objecte per l'altre i que no possibilita l'autonomia ni la llibertat; la biològització de tots els processos clarament vinculats a fets naturals amb la conseqüent intervenció medicalitzada —la regla, la menopausa...; els estàndards d'allò que és desitjable i que deixa al marge la majoria de persones; i l'assignació obligatòria del sexe i la conseqüent patologització de certes identitats de gènere.

D'altra banda, també ens trobem el repte de posar en evidència les diverses formes de violències sexuals que hi ha a la societat i que gràcies a la seva

» El plaer de viure és un plaer merament sexual. Si les dones vivim en situacions de precarietat, de discriminació i de desigualtat és força difícil poder explorar espais de llibertat com és el plaer

invisibilitat es fan impunes a la justícia. Aquest fet, sense cap mena de dubte, és un dels elements claus que impossibilita parlar de revolució sexual en ser una violació dels drets humans cap a les dones que es manté en el temps. El fet insostenible de la violència sexual cap a les dones —en qualsevol de les seves formes— és un tema pendent des de l'àmbit jurídic, però també des del món acadèmic i fins i tot pel propi moviment feminista.

Tot això es pot resumir en la necessitat pendent de vincular tots els reptes als drets sexuals, els quals han de ser protegits d'uns moviments estancats en el patriarcat més reaccionari que impossibiliten reduir les desigualtats d'una societat altament masclista. I entre aquests reptes, en destacaria un darrer: la reconceptualització d'un plaer no biologicista ni centrat en paràmetres clarament patriarcals. I això passa per l'exploració d'altres fons de coneixement sobre com vivim les dones la sexualitat i l'expressió d'aquesta. El plaer de viure és un plaer merament sexual. Si les dones vivim en situacions de precarietat, de discriminació i de desigualtat és força difícil poder explorar espais de llibertat com és el plaer. El plaer ha de ser novament per les dones la clau que obri el paradís. Sense el plaer ens queden les places buides, el cor sec i l'ànima sense esperança. La

recerca del plaer per part de les dones, requereix un esforç comunitari, comunal, social.

En definitiva, la revolució sexual vol dir trobar una habitació pròpia, un espai per gaudir d'una sexualitat transformadora, lliure i respectuosa. Una habitació pròpia que impliqui el dret al propi cos, a materialitzar la sexualitat més enllà de les pràctiques i de les formes. I per últim, que doni espai a la veritable revolució de ser una mateixa. ◀